

FIKRET'İN EĞİTİM YÖNETİCİLİĞİ VE İSTİFALARI

Yard. Doç.Dr. Mehmet ÖZDEMİR¹

ÖZET

Bu makalede Tevfik Fikret'in eğitimciliği, özellikle de eğitim yöneticiliği esnasındaki istifaları ele alınmıştır. Tevfik Fikret'in istifaları hakkında çok şeyler yazılıp söylenmiştir. Fakat bu istifalar genel olarak Fikret'in alınganlığına ve küskünlüğüne bağlanmıştır. Bu yazıda, istifalar ile ilgili alınganlıkların ötesinde onun sanatçı mizacının, dürüstlüğü ve eğitim konularındaki tavizsiz tavırlarının etkili olduğu tespit edilmiştir.

Bu yapılırken, Satı Bey'in Dergah Mecmuasındaki 2 makalesi esas alınmıştır. Çünkü bu makalelerde, istifalar esnasında yazılmış tezkereler delil olarak verildiğinden, daha isabetli sonuçlar elde edilebilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER : Tevfik Fikret, İstifa, Eğitim Fakültesi

ABSTRACT

In this article, resignations of Tevfik Fikret in his educationality and especially education management period are handled. Many things about his resignations were said and written. The resignations were thought because of of his touchiness and disgruntledness. In this article, it's determined that, his artison nature, honesty and concessionless manner about educational topics were played more important role than his touchiness

For this purpose, two articles written by Satı Vey published in Dergah magazine are based. Since discharge papers written in the resignations period were adduced proffs, moe appropriate results could be handled

KEYWORDS: Tevfik Fikret, Resignations, Education

¹ Sakarya Ünivresitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

GİRİŞ

Tevfik Fikret için, 'Fenlerin Zenginliği'nden 'Edebiyat-ı Cedide'ye yönelen edebi gelişmelerin başındaki isim; eski edebiyatın karşısına toplanan gençlerin çevresine sığındıkları usta şair ve Recaizade Mahmut Ekrem'in 'Yeni Edebiyat'ı ellerine emânet edebildiği güvenilir bir yenilik şeklinde değerlendirmeler yapmak mümkündür. Belki de bu tür ifade sözler onun adı geçtiğinde ilk akla gelen değerlendirmelerdir. Fakat bunlar dışında onun pek dikkat çekmeyen bir özelliği daha vardır ki o eğitimciliğidir... Aslında Fikret'in bu yönü de çok etraflı bir incelemeye tutulabilecek bir konudur. Biz bu yazımızda onun sadece eğitim yöneticiliği esnasında verdiği istifalarını mercek altına almak istiyoruz.

Bir sanatçı eğitime, eserleri yolu ile; öğretmenlik ile; yöneticilik ile veya teorik yonden eğitim programları geliştirmek suretiyle hizmetler yapabilir. Bu yollardan biri veya bir kaç değişik sanatçılarımız tarafından kullanılmıştır. Fakat Tevfik Fikret'in hayatına baktığımızda bütün bu yollardan faydalandığını görebiliyoruz.

Eğitim Yöneticiliği Dışındaki Hizmetleri

"Rübâb-ı Şikeste", "Haluk'un Defteri", "Rübâb'ın Cevabı" ve "Şermin" gibi şiir kitapları, yetiştirmek istediği gençliğe seslenen, gençlikte bulunması gereken vatan sevgisi, doğruluk, dürüstlük, çalışkanlık, zulme boyun eğmeme, ahlâklı, namuslu ve adaletli olmanın yanında, bilgi, her şeyin üzerinde değer verme gibi kavram ve düşünceleri öne çıkararak şiirlerle dolu olması, Fikret'in eserleri vasıtası ile yeni bir insan modeli geliştirmek istediğini açıkça ortaya koymaktadır. Oğlu Haluk'un şahsında gençlere seslenmenin ve ideal bir gençlik yetiştirme çabalarının dışında hatta ötesinde; Şermin isimli şiir kitabında çocukları hedef aldığı görüyoruz. Şermin'in çocuklar için yazılmış ilk şiir kitabı olması da onun gençlikten önce çocuklara yönelmek, onları eğitmek düşüncesinde olduğunu ortaya koymaktadır.

II. Meşrutiyet'in ilânından hemen sonra, 11 Temmuz 1324 tarihli Tanin gazetesinde yayımlanan ve buraya ancak birkaç mısra alabileceğimiz 'Rücû' şiirinde

"...

Güzel düşün, iyi hisset, yanılma, aldanma;

Ne varsa doğrudur, doğruluk şaşar sanma.

Koş ittihâda, terakkiye, sa'ye, ikbâl'e"²

² Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, Tertib ve Telif Eden Fahri UZUN, İnkılap ve Akademi, İstanbul 1973, s. 100

mısralarıyla, ne pahasına olursa olsun doğru olmayı telkin ettiği gençleri, Meşrutiyet'in ilânında önemli rolü olan 'İttihat ve Terakki' yi desteklemeye çalışan şairin kendisi de iktidarı ele geçiren bu yeni kadroyu alkışlamış ve onlara ümitte bakmıştır. Fakat bu ümit pek uzun sürmez. Yaklaşık iki buçuk yıl sonra yazdığı (6 Kânun-ı sâni 1327 / 19 Ocak 1912) 'Doksan Beş Doğru' şiirinde artık bu desteğini çeker, daha önemlisi onlara karşı cephe alır:

"...

Ey millete bir sille olan darbe-i munker,

Ey hurmet-i kânînu tepen sadme-i bidâd'

Milliyeti, kanunu mukaddes tanıyan her

Vicdân seni lânetle, mezelletle eder yâd..."

Hatta bu şiirin sonunda:

"Duydun sana - meyyâl-i tahakkum - eğilen ser,

Kopsun seni - bir hak diye - alkışlayan eller!..."

diyerek, daha önceki desteğinden dolayı duyduğu pişmanlığı dile getirir. Şairin İttihat ve Terakki'den kesilen ümitleri onu gençliğe yöneltmiştir. Özellikle Ferda, Haluk'un Vedâ, Sabah Olursa, Zehirle, Promete vb. şiirlerinde artık tek hedefi ve ümidi gençlerdir. Onları, Zehirle şiirindeki:

"Hayâtı div-i hakikatle çarpışan kazanır,

Zafer biraz da hasar

İster,"³

gibi mısralarla, işin zorluğu konusunda uyarırken, diğer taraftan da Ferda şiirinde:

"... Vatan gayür

İnsanların omuzları üstünde yükselir,"⁴

diyerek, sorumluluklarını hatırlatır veya Sabah Olursa'da:

"Evet, sabah olacaktır, sabah olur, geceler

Tulû-i hayre kadar sürmez"⁵

³ Tevfik Fikret, a.g.e., s. 39

⁴ Tevfik Fikret, a.g.e., s. 38

⁵ Tevfik Fikret, a.g.e., s. 34

⁶ Tevfik Fikret, a.g.e., s. 76

mısraları ile de ümitlendirir ve cesaretlendirir.

Tevfik Fikret'in eserlerinin dışında bir de eğitimle ilgili vardır: Yeni Mektep.⁷ Şairin bu düşüncesi de aslında üzerinde durulması ayrıntıları ile incelenmesi gereken bir 'tasarı'dır.⁸ Bilindiği medreselerin dışında yeni tarzda eğitim kurumu arayışları Tanzimat önceye dayanmaktadır. Tanzimat'ın ilanı ile de bu arayışlar hızlanarak batılı anlamda 'Mektep'ler açılmıştır. Eğitim tarihimiz içinde Fikret'in 'Yeni Mektep' projesi de işte bu arayışlardan biri olarak edilebilir. Uzun süre değişik mekteplerde öğretmenlikler yapan tecrübelerinden de istifade ederek, tasarısını ayrıntıları ile bir kâğıt halinde herkese duyurmuştur. Fakat onun bu düşüncesi de iyi niyetli teşebbüs olmaktan öteye geçememiştir.

Fikret'in, şiirlerine, fikirlerine, öğretmenliğine ve yöneticiliğine eden faktör, aslında 'bir mizacın' insanı oluşu ile ilgilidir. "Bu mizacı sanatkar yaradılışlı bir insan oluşundan gelir."⁹ değerlendirmesinde bulur. Orhan Okay'a göre, Fikret'in - şiiri dahil - her türlü çalışmalarında 'ya şiirin prensipleri' değil, 'bütün güzel sanatların ortak prensipleri' olmuştur. Gerçekten, Tevfik Fikret'in 'sanatkar mizacı', şiirin dışında edebiyat, müzik ve resimle ilgili çalışmalarında, hatta Aksaray babadan kalma konağı sattıktan sonra yaptırdığı Aşiyan'daki evinin planı dahi etkili olmuştur. Onun adeta bir 'hayat felsefesi' haline getirdiği mizacı elbette, ilk resmi görevi olan Hariciye İstişare Kalemliği memurluğundan öğretmenliğine ve müdürlüğüne kadar bütün hayatı damgasını vurmuştur.

Şair mizacının kılı kırk yaran titizliği ve dikkati, Gedikpaşalı Ticaret Mekteb-i Âlisi'nde, Mekteb-i Sultanî'de (Galatasaray Lisesi), Rüşd-i Kuleji'nde, Darülfünun ve Darülmüallimin'de yapmış olduğu öğretmenlikler esnasında da belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu de Tevfik Fikret'in çok çabuk kırılan, darılan ve geçimsiz ruh hali, hatta yazımızda ele alacağımız istifaları hep bu 'sanatkar mizacın' bir eseri, bir sonucudur...

⁷ Tevfik Fikret, Yeni Mektep, İstanbul 1325

⁸ Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız: Kavcar Cahit, "Tevfik Fikret'in Eğitimciliği ve Yeni Mektep", A.U. Eğitim Fakültesi Dergisi 1972, C.5, S.3-4, s.136

Keramet, Salih Nigâr, İnkılâp Şairi Tevfik Fikret'in İzleri, İst.1943

⁹ OKAY Orhan, Sanat ve Edebiyat Yazıları, Dergâh Yayınları, İst.1990, s.137

Yöneticilik ve İstifalar

Tevfik Fikret'in yöneticiliği veya diğer memurlukları esnasındaki istifaları ile ilgili ilk incelemenin Satı Bey tarafından yapıldığını görüyoruz.¹⁰ Satı Bey'in Dergâh mecmuasındaki bu iki makalesinin dışında da Fikret'in istifalarından bahseden çalışmalar mevcuttur.¹¹ Fakat Satı Bey'in yazdıkları, hem ilk olmak ve hem de istifaların gerçekleştirmesinden önceki resmi yazışmaları dahi ortaya koymaları açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Biz de çalışmamızda esas olarak bu iki makaleyi aldık. Satı Bey, ilk elden belge niteliği taşıyan bu makaleleri, bir 'münakaâ' buluşu açısından ziyade bir 'vak'anüvis't' anlayışı ile kaleme aldığını belirttikten sonra, asıl amacını şu cümlelerle ifade eder "Bu vesikaları cem ve tertib etmekte, yalnız Fikret'in Meşrutiyetten sonraki münakaâ-i resmîyesinin safhalarını tespit etmek maksadını takip etmiyor, aynı zamanda maârif hayatımızın aldığı şekil ve safhalardan bazıları temine de hizmet etmeyi olacağını zannediyorum."¹²

Tevfik Fikret, Galatasaray Lisesi'nde, sırasıyla Abdurrahman Şerif Bey, Nail Bey ve Emrullah Efendi olmak üzere tam üç bakan döneminde müdürlükte bulunmuştur. İstifaları da bu dönemlere rastlamaktadır. Fakat Tevfik Fikret'in bir istifası daha vardır ki o da Hariciye İstişare Kalem'i'ndeki ilk memuriyetinden ayrılışı ile ilgilidir. Eğitim işleri ile ilgili olmamasına rağmen mizacını ortaya koyması açısından önemli olan bu istifasının, onun şair yaradılışının 'kalem efendiliği' ile bir türlü uyuşamamasından kaynaklandığı söylenebilir. O yıllarda memur maaşları, dönemin mali sıkıntıları yüzünden zamanında ödenememekteydi, ayrıca az, memurlar fazladır. Fikret istifa ettikten sonra, önceki yıllara ait biriken maaşları kendisine topluca verilmek ister. Fakat o, bu mikdârı, 'işsizlik karşılığı olan bir parayı alamayacağını' söyleyerek reddeder. Bu jestine rağmen bir müddet sonra aynı göreve dönerek birkaç yıl daha çalışır. Fikret'in, memurlukla ilgili karşımıza çıkan ilk istifası budur.

Hayatı boyunca neredeyse hiç para sıkıntısı çekmeyen Fikret'in bu istifası farklı değerlendirmelere de yol açmıştır. Servet-i Fâsân dergisinin sahibi ve Fikret'in en yakın arkadaşlarından biri olan Ahmet İhsan TOKGOZ'un, yukarıdaki istifa ile ilgili değerlendirmesi şöyledir: "Tevfik Fikret'in babası Akka mutasarrıfı idi. Babasından her ay on beş altın harçlık gelirdi. Aksaray'da mükemmel bir konakları vardı; yata, bükme, suyu, ısıtma...

¹⁰ Satı, "Fikret'in İstifaları", Dergâh, nr.9, 20 Ağustos 1337 (1921), s.136-137

¹¹ ———, "Fikret'in İstifaları", Dergâh, nr.10, 5 Eylül 1337 (1921), s.149-150

Kaplan, Mehmet, İslâm Ansiklopedisi, Tevfik Fikret maddesi.

Akyüz Kenan, Tevfik Fikret, Ankara 1947

Kavcar Cahit, Tevfik "Fikret'in Eğitimciliği ve Yeni Mektep", A.U. Eğitim Fakültesi Dergisi 1972, C.5, Sayı 3-4, s.111-136

———, II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim (1908 - 1921), A.U. Eğitim Fakültesi yayını, Ankara 1974

¹² Satı, "Fikret'in İstifaları", Dergâh, nr.9, 20 Ağustos 1337 (1921), s.138

yoktu. Küstüğü zamanlarda Robert Kolej' e de muallim olmuştu. Ben zaman kendi kendime sordum: Acaba Tevfik Fikret böyle refah içinde olmasaydı mübalağalı meyillerinde sebat edebilir mi idi? Ben kendim sorduğum bu suale cevap veremedim ve veremiyordum."¹³

Ahmet İhsan'ın cevap bulamadığı bu sorunun cevabını, daha sonra yıllarda, Tanpınar şu cümlelerle verir: "Bu küçük hareket belki çok duru bir ahlâkî samimi bir tezahürü idi... Yani bir nevi tezahürdü, hatta belki Fikret bunu tamamıyla farkında olarak, hesaplayarak yapmıştı... başkaları, içlerinde kendisinden daha yaşlı, daha şöhretliler olduğu halde hatta bütün cemiyet aksini yaparken, yalnız Tevfik Fikret, genç ve isimsiz bir şair bu jesti yapabiliyor ve bir irade ve bir zihniyeti en karakterli meselesinde utandırıyor. Fikret bütün hayatında bu jestin adamı olarak kalmış ve kendi kendisini tekzip etmemiştir."¹⁴

Fikret'in, para sıkıntısı çekmemiş olmasının bu istifalarda muallim rolü olduğunun hesaba katılması gerektiğini ifade eden Mehmet Kaplan şöyle görür: "... refah içinde yüzenken de ahlâklık kalmak mühim bir meseledir. Ayrıca refah içinde bulunmakla beraber, yine bir fazilet numûnesi olarak kalabilmek de takdir edilmesi gereken bir davranıştır.

Henüz yönetimle de arası açık olmayan şairin bu istifası, bize göre de bir tepki veya gösteriş için yapılmış bir jest olarak değil, sadece yukarı bahsettiğimiz 'mizacı' bir gereği kabul edilmelidir.

Tevfik Fikret'in, bir de gene aynı sebebe dayandırabileceğimiz yarışma ile kazandığı Galatasaray Lisesi Türkçe öğretmenliğinden istifası vardır. Öğretmenlerin maaşından yapılacak bir kesinti ile açık vere bütçenin kapatılması çabalarını kabul etmeyen Fikret, bu teşebbüsü 'mantıksız' olduğunu söyleyerek, 1895 yılı sonlarında görevinden istifa eder. Bu tarihten II.Meşrutiyet'in ilânına kadar geçen süre içinde sadece Serüven Fünûn dergisi ve 1899 yılı başlarında kabul ettiği Robert Kolej'deki Türkçe öğretmenliğinden başka bir işle ilgilenmeyen şair, 1909 da İttihat ve Terakki'nin kendisine teklif ettiği 'Maarif Nazırlığı'nı kabul etmez. Mekteb-i Sultani müdürlüğünü ise, eğitimde yapmak istediklerine daha uygun bulduğu için severek kabul eder. Dönemin Maarif Nazırı ise Abdurrahman Şeref Bey'dir.

Tevfik Fikret'in müdür olduğu dönemde Galatasaray Lisesi ağır bir yangın ertesi Beylerbeyi'deki barakalara taşındığından perişan bir haldedir. Öğrenciler arasında disiplinsizlik almış başını yürümüştür. Bu zor şartlar altında görevi kabul eden Fikret, Galatasaray'daki okulun inşaatındaki eksiklikleri

¹³ TOKGÖZ, Ahmet İhsan, Matbuât Hâtıralarım, 1930, C.1, s.104

¹⁴ TANPINAR, Ahmet Hamdi, Tevfik Fikret - Hayatı Şahsiyeti Şiirleri ve Eserlerinden Seçme Parçalar, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1937, s.5

¹⁵ KAPLAN Mehmet, Tevfik Fikret - Devir Şahsiyet Eser, Dergâh Yayınları, Dördüncü Baskı Ekim 1995, s.76

kesif ve plânları değiştirmeye çalışır. Bunun için Nezârete yeni plânlar hazırlayarak gönderir. Amacı, büyük bir toplantı salonu yaptırarak, okulu 'bedii bir muhit' haline getirmek, idare odalarını öğrenciler üzerinde 'hayırkâr telkinler' yapacak şekilde döşeyip düzenlemektir. Onun sırf pedagojik açıdan önem verdiği ve üzerinde durduğu bu düzenlemeler okuldaki bazı öğretmenler tarafından alttan alta tenkit edilir "Müdüriyet odası bir 'Gelin odası' gibi süsleniyordu; bu ciddi bir müdüre yakışır mı idi? İçtima salonu cami-i şerifin üstüne yapılmak isteniyordu... Bu şair-i İslâmiye ile te'lif olunabilir mi idi?"¹⁶ şeklinde, daha ilk günden başlayan menfi propagandalar zaten disiplinsiz bir halde bulunan öğrenciler arasında tesir göstermeye başlar. Hatta aralarından bazıları imzalı-imzasız mektuplar göndererek Tevfik Fikret'i 'Odasını süslemek ve şahsiyetini düşünmek' ile itham ederler.

Fakat daha da kötüsü, Maarif Nezâreti bu söylenti ve iftiralara ciddiye alır ve Fikret'ten habersiz okula bir teftiş heyeti gönderir. Bütün gelişmeleri sonradan öğrenen şair, bunu 'kaba bir emniyetsizlik' olarak kabul ettiği için istifa dilekçesi bile yazmaya gerek görmeden çekip gider. Bu gidişi başlangıçta memnuniyetle karşılayan Nezâret, okula da geçici bir müdür tayin eder. Ancak Nazır, çevrenin baskısı ile istemeye istemeye de olsa kararından dönerek Fikret'i tekrar görevinin başına davet eder. Buna rağmen Tevfik Fikret'in şahsı ve idaresi hakkındaki kanaati değişmediğinden, onun yazılı isteklerine karşı lâkayt ve hatta muarız davranmaya devam eder.

Tevfik Fikret ise okulda aleyhinde söylenti çıkaran 'Jimnastik' ve 'Eşya' öğretmenlerini tespit etmiş, Nezâret'ten aşağıdaki tezkere ile azillerini istemiştir:

"İlm-i eşya ve Jimnastik muallimleri Beylerin hocalık sıfatıyla nâ-kâbil-i telif surette umûr-ı idâreyi bilmüdâhale talebının kuvve-i mânevîyesine irâs-ı tezelsül edecek muâmelâta kasdileri mahsus ve meşhuddur. Bu hal mektepçe tatbik ve takdiriyle mükellef olduğum fikr-i salâh ve inzibâtın bilinmesine külliyyen hâil olacağı için ikisim de hemen tebdilleri lâzım gelir emr ü fermân hazret-i men- lehül emrindir " 5 Kânûn-ı sâni 1324 (18 Ocak 1909)"¹⁷

Bakanlık bu tezkereye iki gün sonra cevap vererek adı geçen iki öğretmenin, 'vazifelerine devam etmemeleri hususunun kendilerine tebliği' ni ister. Fakat, nezâret daha sonra Fikret tarafından bu dersler için seçilen öğretmenlerin memuriyetlerini tasdik etmediği gibi başka öğretmenler de tayin etmez. Bu arada Jimnastik öğretmeni de kendisine yazılan tezkere, 'sebeb-i azlî' nin gösterilmediğini söyleyerek karara itiraz eder. Nezâret bu isteği haklı bularak, Mekteb-i Sultani müdürlüğüne bir ay sonra Jimnastik

¹⁶ Satı, a.g.e, s.130
¹⁷ a.g.e, s.130

öğretmenin görevine döndürülmesi hususunda uzun bir tezkere yazarak Tevfik Fikret ise bu tezkireye aşağıdaki sert ve kat'i cevabı gönderir:

".....Jimnastik muallimiBeyin Mekteb-i Sultâniden azli zât-ı âlilerince malumdur. 7 Kanun-ı sâni 1324 tarihli tezkirede bu azil tasdik edilmiştir. İhtara hacet olmadığı üzere Beyin geldiğim zaman başlayan tesfilâtı aleyhimde makam-ı nezâret müfteriyanâ jurnal vermek derecelerini bulmuştu, kendisinin ben müdüriyetinde bulundukça mektebe ayak atması imkân haricinde. Tevfik Fikret tezkeresini, bu tür can sıkıcı işlerle 'ifâ-yı vacib alıkonulmasına 'esef' eden cümlelerle bitirir.

Abdurrahman Şeref Bey, bu tezkereye karşı verdiği cevapta jimnastik öğretmenini müdâfa eder. Hatta fazla olarak Fikret'i, otuz beş beri 'ifâ-yı hizmet' eden ve bu hizmetinden dolayı şöhret sahibi olan öğretmenine karşı, 'sâika-i ihtirâsat' ile hareket etmekle suçlar. Jimnastik öğretmenin vazifesine bitmiş nazarı ile bakan Fikret, kendi bildiği isimlerin neden halâ atanmadıklarını sorar... Çünkü talebelerin dersleri geçmektedir ve Fikret bu durumdan rahatsız olmaktadır. Bu konu ile yazışmalar ve karışıklık sinir harbi devip dururken, diğer taraftan bir mesele daha ortaya çıkmıştı. Tevfik Fikret, okula büyük bir 'Tıp salonu' ile jimnastikhâne ve bahçeye de bir 'kamelya' yapma düşüncesindedir. Bunların plân ve keşiflerini yaptırıp Nezâret'e gönderecektir. Fakat jimnastikhâne ve kamelya için cevap bile alamaz, toplantı salonu ise mevcut salonun yeterli olduğu yolunda bir nasihat alır. Buna rağmen Fikret, böyle bir salonun öğrenciler için ne kadar önemli olduğunu, karşılık konferansların, tiyatroların, ilmi ve edebî münâkâhları yaptırılmasının onlar için ne kadar büyük bir kayıp olduğunu anlatır: ".....mezkûr salonun bir an evvel vücûda getirilerek talebenin şu istifazimeden mahrum bırakılmaması"¹⁹ ni isteyen cümlelerle biten uzun tezkire yazar. Ancak, 3 Mart 1325 tarihinde:

"... konferans ve emsâli içtimaat için mevcut salon bulunduğundan..."²⁰ cümleleri ile başlayan kısa bir cevap alır. 5 Mart 1325'te hemen cevap verir. Bu cevapta, mevcut salonun 'keşf-i e mucibince' yapıldığı takdirde, Mekteb-i Sultânî'nin sadece 'bir koca kazanmış olacağını ifade eden cümleler dikkatimizi çekmektedir. Nâzım Fikret'in bu tezkiresine cevap dahi vermez...

Tam o günlerde okul ile Nezaret arasındaki gerginliği arttıran mesele daha ortaya çıkar. Okulun bir operatör doktoru vardır, fakat doktor kadın hastalıkları mütehassısıdır, ayrıca da okula çok uzak bir yerde - Kadıköy'de - oturmaktadır. Okulda çok bulunamadığı idare hastaları tedavi ettirebilmek için başka yerlerden vizite için doktor getirmek zorunda

¹⁸ a.g.e, s.130

¹⁹ a.g.e, s.131

²⁰ a.g.e, s.131

kalmaktadır. Bunun için Fikret, okul doktorluğuna, aynı zamanda 'mektebin hıfzısıhha muallimi' olan zatın tayinini ister. Fakat Nezaret onun bu isteğini de reddeder. Çünkü Tevfik Fikret'in azlini istediği öğretmenlerden biri ve doktor Nazırın akrabasıdır. Bu gergin ve sıkıntılı durum 31 Mart'taki kargaşaya kadar devam eder. Fikret, bu tarihte Mekteb-i Sultânî'yi bırakır. Nâil Bey'in Maarif Nazırı olması üzerine, uzun bir aradan sonra dostlarının da ısrârı üzerine Fikret tekrar okulun müdürlüğüne döner. Bu defa, 'geniş ve tam bir salâhiyet' verildiğine dair yazılı bir tezkere ile iş başına gelir. Nâil Bey'in nazırlığı dönemi Fikret'in en rahat çalıştığı dönemdir. Bu çalışma ortamı Emrullah Efendi'nin nazırlığının ilk başlarında da devam eder. Fakat bir müddet sonra Emrullah Efendi'nin okula karşı olan tavırlarında bir değişme görülür. Bu tavır değişikliği ilk defa, okul idaresi tarafından hazırlanan bütçenin, Nezaret tarafından, müdür ile istişare etmeden ve ona haber bile vermeden değiştirilmesinde ortaya çıkar. Şaire karşı yapılan ikinci davranış, gene idare tarafından hazırlanan 'nizamnâme' nin, tezkiramaya ve tartışmaya bile gerek görmeden değiştirilmesi şeklinde ortaya çıkar.

Bu iki tavırdan sonra ortaya bir de öğretmenlerin ücretlerinin kesilmesi meselesi çıkar. Maarif Nezareti öğretmenleri, başka yerde memuriyet sahibi olanlar ve olmayanlar' diye ikiye ayırır. Bundan böyle, bir öğretmen derse gelmediği takdirde, genellikle başka yerde bir memuriyet sahibi ise gelmemesi hastalık gibi meşru bir sebepten dolayı bile olsa ücretinin kesileceği, fakat başka bir yerde memuriyet sahibi değil ise o ücretinin kesileceği, fakat başka bir yerde memuriyet sahibi olup olmaması onun mektebe zaman mazereti olup olmadığına bakılıp öyle karar verileceği emredilir. Tevfik Fikret bu emri hem haksız hem de yolsuz bulur. Ona göre: "Muallim muallimdir, başka bir yerde memuriyet sahibi olup olmaması onun mektebe karşı vazife ve taahhüdlerine bir şey ilâve etmez."²¹ Bu bakımdan lütfene aynı şekilde muamele edilmelidir. Bu konu ile ilgili Mekteb-i Sultânî'de dikkat çekici bir hususiyet vardır: Başka memuriyet sahibi olmayan öğretmenler çoğunluk olarak yabancı öğretmenlerdir. Bu bakımdan Nezaret'in emri daha çok onların işine yarayacaktır. Fikret de bu durumu kabul edememektedir.

Tevfik Fikret bu konularla ilgili itirazlarını Nezarete bildirir, şifâhen de görüşüp anlaşmak maksadıyla bizzat da gider, fakat Nazır ile görüşmeye muvaffak olamaz. Artık istifa etmesi kaçınılmaz olmuştur. "Her hangi tarikten ve her ne sebeple olursa olsun nâhak ve nâ-be-honûm itibâr edilmiş kararları telâkki ve tatbik meşleğim gayr-ı müstahid olduğundan mazeretimin kabulü ile Mekteb-i Sultânî'ye idare-i maslahat karine lâğih bir müdür tayini Nezaret-i celileye suret-i kat'iyede tavsiye ederim" cümleleri ile edilen istifayı, Nazır Emrullah Efendi önce kabul etmek istemez. 24 Mart 1326'da şöyle bir cevap gönderir:

²¹ a.g.e, s.132

"Ders Nazırı tarafından size verilip zahrını taşıyıp ile tarafa göndermiş olduğunuz varakayı okudum. Siz pekâlâ taktir edersiniz ki âdem iyi gördüğü ve görebileceği bir hizmetten çekilmek hakkını kendisi muvâfık görmek için ortada makul ve cidden hizmete mâni bir sebep olmalıdır." Nezaret, tezkerenin devamında kararlarının doğruluğunu savunmak için şu gerekçeleri sıralar:

1. Memur olan öğretmenler derslerine devam etmiyorlar. Okullar devam cetvelleri buna şahittir.

2. Bu sınıftan öyle öğretmenler var ki memuriyetine gidiyor dersini ihmal ediyor.

3. Bunların hizmetleri zaten sıfat-ı asliye değil sıfat-ı ârzuyla aldıkları da bir ücrettir.

Bu gerekçelerden sonra Nazırın tezkeresi şu cümlelerle devam eder: "Acaba bir mazerete mebnî dersini terk eden muallime müstehak olmak bir ücreti vermemek neden 'nâhâk ve nâ-be-hengâm' bir karar olsun. Şu himmetinizden hiç ümit etmem ki mekteplerde tedrisatın intizamını gören hadim olan bir kararı bahane ittihaz ederek istifaya razı olarsınız. O kararı dolayı istifa edecek varsa memur olan ve mazeretten müstefid olmak isteyen muallimlerdir." Ve Nazır sözlerini, 'vazifenize devamınızı tavsiye eden cümlesi tamamlar.

Tevfik Fikret, yukarıdaki tezkereye ve iddialara, kendisinin önce Nazır Nail Bey tarafından bu göreve kesin ve geniş bir yetkiyle getirildiği hatırlatarak başlar. "Beni tanıyanların hepsi pek iyi bilirler ki ben tabii ettiğim işi canla başla görür, vazifeme vicdânının bütün samimiyet kuvvetiyle sarılırım, hizmetimi de tabir-i âliniz veche ile 'cidden hizmete mâni bir sebep' olmayınca terk değil hatta ihmal edemem." ²² diyerek aynı zamanda Nazırın iddialarına tek tek cevap verir. Aynı vazife ile 'muvazir öğretmenlere karşı ayrı ayrı davranılmasını haklı bulmayan Fikret, Nezaret kararına bunun için 'nâhâk' dediğini açıklar. "Memur öğretmenler derslerine devam etmiyorlar" iddiasına karşılık, "Başka mekteplere karışmam, fakat Mekteb-i Sultani emni olunuz ki, memuriyetli muallimlerinden müstesna değil, hele bunların büyük bir kısmından pek müteşekkik ve müstefid cümleleriyle öğretmenlerini savunur. Aynı savunmayı diğer iddialar için sürdürür: "Esâsen hizmet, hizmettir. İster 'asli', ister 'ârzi' - hakikat ta'biratın hükmü olmamak lâzım gelir - uhdesinde bir diğer hizmeti bulamaz zât muallim sıfatıyla ifâ-yı vazife ettiği müddetçe sıfatı yalnız muallim olan refikasından ber-vech ile kabil-i tefrik olamaz. Ücretse, ikisinin kazandığı ücret; maaşsa, ikisinin de aldığı da maaştır. Bir memur muallim sıfatıyla, mektepten içeri girerken memurluğunu kapının dışarısına bırakır." ²³

²² a.g.e, s.132

²³ a.g.e, s.133

Tevfik Fikret, nezâretin bu konuda aldığı kararın, Mekteb-i Sultani'de uygulanmasının karışıklık meydana getireceğini uzun bir cevapla izah ettikten sonra istifasında ısrar eder. Emrullah Efendi, bu ısrar karşısında Fikret'in istifasını kabul eder. Yerine de vekâleten Sâlih Zeki Bey'i tayin eder. Gazetelere verdiği ilânla 'Şair yerine âlim' tayin ettiğini duyuran Emrullah Efendi, aynı zamanda gerginliği de artırmış olur. Özellikle matbuatta bu ilâna karşı tepkiler meydana gelir. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu, Nazırın bu davranışını, istifa ederek protesto ederler. Öğrencilerin büyük bir kısmı okuldan ayrıldılar, hatta velileri ile birlikte resmî makamlara müracaat ederek çok sevdikleri müdürlerinin görevine iadesini istediler.

Hatta Şehzâde Abdülmecid Efendi dahi, bir talebe babası sıfatı ile 'Makâm-ı Sadâret ve Meclis-i Mebusân'a müracaat ederek Mekteb-i Sultani'nin Fikret'ten mahrum bırakılmamasını ister. Bütün bu gelişmelerin sonunda milletvekilleri ve bakanlar konu ile ilgilenirler. Aralarından bazıları Emrullah Efendi'yi nazırlıktan düşürmeye dahi çalışırlar. Fakat başarılı olamazlar. Emrullah Efendi Nezâret'te kalır, fakat Tevfik Fikret bir daha dönmek üzere Galatasaray Lisesi müdürlüğünden ayrılır.

Tevfik Fikret'in bu tavırlarına baktığımızda, munakaşadaki haklılığı veya haksızlığı bir kenara, onun eğitimde disipline, kaliteye, güvene ve hoşgörüye ne kadar önem verdiğini anlamak mümkündür. Şair mızacının tesiri ile belki munakaşalar esnasında fazla hassasiyet göstermiş olduğu iddia edilse bile, Tevfik Fikret asla hatalı bir davranış içinde olmamıştır.

Emrullah Efendi ile Tevfik Fikret'in arasında geçen tartışmalar, Fikret'in istifasından sonra da devam eder. Fakat tartışmaların bu defa gazete ve dergilere taşındığını görüyoruz. Emrullah Efendi, yukarıda bahsettiğimiz kendi üzerindeki baskıdan kurtulmak ve kendini savunmak için her türlü yola başvurur. Gazetecilere: "Fikret zaten inzibati temin edemiyor, bu ağır yükün altından kalkamıyordu. Sultani müdürlüğünden başa çıkamayacağını anladığı için istifa etti, kist-el yevmler hakkındaki emri vesile ittihaz etti" ²⁴ diyerek, aslı astarı olmayan dedikodular yaymaya başlar. Bir başka gazeteciye de Fikret'in her istediğini yaptığının, hatta Fransız olan ikinci müdüre sadece şairin isteği ile haksız olarak izin verdiğinden bahseder. Tanin gazetesi, Fikret'in istifasından sonra Robert Koleji idaresi tarafından davet edildiğini yazar. Tevfik Fikret, bu habere ertesi gün hemen bir mektupla cevap verir. Şair, Tanin'de neşredilen bu mektubunda, Galatasaray Lisesi'nde müdürlük yaparken dahi Robert Koleji'ndeki görevine haftada bir kere Çarşamba günleri devam ettiğini ifade ettikten sonra: "Bugün sa'y ve ırfânım tebdil-i tebaiyyet ediyor..." diyerek, çevresinden, toplumundan iyice kopmuş ve hatta yabancılaşmıştır.

²⁴ Satı, "Fikret'in İstifaları", Dergâh, nr. 10, 5 Eylül 1337 (1921), s.148

Fikret, müdürlükten ayrıldıktan sonra, oraya tekrar hususunda sözlü, yazılı, hususi ve aleni bir çok davet alır. Konuya getirmek için Tanin'de yayımlanmak üzere Hüseyin Cahit'e bir mektup gönderir. Fakat Hüseyin Cahit bu mektubu yayımlamaya cesaret etmez. Tevfik Fikret, "... vazifemden çekilmemin esbâbı bir noktada toplanmış da şudur; Mekteb-i Sultânî benim elimde öldürülmek isteniyordu. Ben cinayete iştirak edemedim.

Evet, Mekteb-i Sultânî'nin husûsiyet ve istiklâlini kâdî ruhuna, rûh-ı teassüsüne kast etmektir... Bu cellatlık bana yaptırılarak diyerek, Mekteb-i Sultânî'den ayrılışının gerçek sebebini açıklar. Mektup, Emrullah Efendi için küçültücü kelimeler kullanıldığı hükümden bazı bakanların kendisine Maarif Nazırı hakkında söyledikleri ifşa ettiği için Hüseyin Cahit tarafından neşredilmesi uygun görülmüştür. Düşüncelerini de yazılı olarak Fikret'e bildirir. Fikret'i daha da kızdıran cevaptan birkaç cümle: "Bu fıkralar Emrullah'a değil sana ma'nen verilecektir. Senden beklemeye hakkımız olan büyüklüklerden biri de bu demi ve serbesti-i muhakemeyi unutmamaktır.... Sana karşı derin bir his ve muhabbetin verdiği cür'etle yazdığım şu mütalâayı rica ederim diye oku sonra, ne istersen emret."

Tevfik Fikret, kendisine 'âdab ve ahlâk' dersi veren bu mektup gene yayımlanmayacak olan acı bir karşılık verir: "Hakkın lisanı az. Cahit. Bana Tanin'in sütunlarını kapamak veyâhut bazı şerâit-i ihtiyarî tahdiydiye altında açmakla şunu anlatmış oluyorsun ki o lisanı artık sen de bulmağa başlamışsın!" Aslında mektubunu sansürsüz olarak neşretmek muhalif bir gazete bulunduğunu fakat buna kendisinin gitmeyeceğini Hüseyin Cahit'e anlatan Fikret, "... zamanınızda dilimin böyle kesileceğini nasıl kail olduğunuzu düşünmeyeceğim bile ..." dedikten sonra, mektup gene Emrullah Efendi'yle ilgili görüşlerini söyleyerek bitirir. Mekteb-i Sultânî müdürlüğü konusunda yazılanlar bu cevapsız mektupla sona erer. Fakat Mekteb-i Sultânî meselesi bitmez. Okula atanan yeni müdür, Fikret bir tezkere yazarak uhdesinde bulunan edebiyat dersine devam etmeyeceğini sorar. Bu aslında Nezaret'in isteğidir.

Tevfik Fikret bu isteğe de sert bir cevap verir. "Mâhiyet-i hüsnâ ez cümle 'reis-i merhûm' telkib tarikiyle taht-ı i'tiraf ve tezyifinizde bulmuş bir şahsiyetin aleni pâmâl tahakkümü olmuş bir muessesede ifâ-yı hüsnâ nâmus-ı medenî ne demek olduğunu bilen hiçbir sahib-i meslek tahammül edilir küçüklüklerden değildir." Böyle bir küçüklüğe tahammül edilebileceğini nasıl olup da düşünebildiği için yeni müdüre de yazarak etmekten geri durmayan Fikret, onları muhataplarına karşı daha da 'hâsiyet-endiş' davranmaya davet eder. Bu tür yazılarla uğraşacakları

²⁵ a g e, s. 149

kendisinin kalan ve boş geçen altıncı sınıfların edebiyat öğretmenliğine 'bir layığı bulup buluşturmak' (!) lazım geldiğini hatırlatır.

Tevfik Fikret'in, Galatasaray Lisesi'nde müdürlük yaptığı dönemde Darülfünun'da ve bir de müdürlükten çekildikten sonra Darülmüallimin-i İddiye'de olmak üzere iki öğretmenliği daha vardır. Fikret bu iki görevinden de yukarıda bahsettiklerimize benzer sebeplerden dolayı istifası etmiştir. Özellikle Darülfünundan istifası eğitim işlerinde kabul etmediği 'idâre-i maslahatçılık' düşüncesinden dolayıdır. Zaten Darülfünun'daki görevine üç defa gidebilmiştir. Son gidişinde 'encümen-i müallimin'de hazır bulunur. Felsefe öğretmenliği konusundaki münakaşalara o da katılır. Fikirlerini söyler ve onları savunur. Aynı toplantıda bulunan Ahmet Mithat Efendi, kendisine itiraz eder. Fakat Satı Bey, yukarıda bahsettiğimiz makalesinde, Ahmet Mithat Efendi'nin, toplantı bitiminde gelip şairin kulağına eğilerek: "Hakkınız var Fikret Bey hakkınız var. Ben de sizin fikrinizdeyim ama, riya söylüyorum, ne yapayım?" dediğini nakleder. Diğer hocaların da aynı tavır ve düşüncede olduklarını gören Fikret, "esaslı mesâilde idâre-i maslahat nazariyesine kat'ıyyen muhalif" olduğunu söyledikten sonra, istifasını hemen okulun yazı işlerine tevdi eder. İstifasının sonunda kullandığı: "...İbtidâ-yı tayinimde - elbette tahattur buyunuruz - muhitimi görüp anlamadıkça vazifemi sûret-i kat'ıyyede tahhüd edemeyeceğimi söylemişim." tarzındaki cümlelerden, onun zaten görevine sarılı olarak başladığını da anlıyoruz. Bu durum, onun görev anlayışını ortaya koyan önemli bir göstergedir.

Fikret'in, Darülfünun'dan ettiği istifanın sebebi gayet açık ve belli iken bu konuda da çeşitli teviller yapılmıştır. Meselâ, Darülfünun öğrencilerini Fikret'in aleyhinde tahrik etmek için, onun, "Bu talebe adam olmaz, ben bunlara ders veremem." diyerek istifa ettiği dudukodasa yayılmaya çalışılmıştır. Halbuki durum tam tersinedir. Fikret, öğrencilerin değil hocalarının durumunu kabul edemediği için görevinden ayrılmıştır. Darülmüallimin'deki hocalık hayatından ise, Satı Bey'in oradaki müdürlük görevinden çekilmesinden sonra ayrılır. Çünkü o, "Satı Bey ile teşrik-i azim ve ırfan eden arkadaşlar arasında çalışmaktan" şeref duyduğunu ve zevk aldığını, yazdığı istifa tezkeresinde dahi belirtmiştir. Bu istifa, Tevfik Fikret'in 'resmî' okullardaki son istifası olmuştur.

Tevfik Fikret'in eğitimle ilgili iki istifası daha vardır. Bu istifaların ikisi de "mekteb-i cemîyyeti" ile ilgilidir. Kandilli'de Sultan Sarayı'nda açılmak istenen 'İnâs Sultânisi' [Kız Lisesi] için bir komisyon kurulur. Fikret de bu komisyona davet edilir. Okulun kuruluş 'nizamnamesi' için yapılan bir muzakereye katılır. Fakat ikinci toplantı için aldığı davetiyede, çağırılan üyelerin sıralanışına itiraz eder. Şair, memlekette var olduğunu iddia ettiği, "...alelittlak fikr-i ihtisas ve icthadî ezmek, fazl ve ırfan namına hakiki ve muessir hiçbir türlü teceddüd ve tedliye meydan vermemek" isteyen, yok edici ve boş bir akımın, bu davetiyeye de yansıdığını, çünkü 'ilim ve ihtisas sahiplerinin' en sonda zikredildiğini şöyle ırah eder:

"Tezkere-i âliyelerine melfûf nizamnâme-i mûsvedde-i matbuasının cem-
azasına tahsis-i derecât eden dördüncü maddesi takip ettiği fihris-i tezkere
..... ilim ve ihtisâsa nasıl bir mevki tayin ediyor, yalnız şu küçük nüde
dikkat etmek maateessüf yukarıda bahsettiğim cereyân-ı sahif ve muhar
ne derece merbut kalındığını görmek için kifayet eder..."²⁶

Tevfik Fikret sırf bu sebepten dolayı, yani ilim irfan sahipleri
ihmâl edildiklerini iddia ederek istifasının kabulünü ister. (16 Tem
1326)

Son istifası ise; Darüşşafaka'yı idare eden 'Cemiyet-i tedrisiye
İslâmiye'dendir. Sebep ise bir arada bulunmak istemediği bazı kişilerin
cemiyette üye olmalarıdır. Onlarla bir arada bulunmamak, aynı çatı altında
görev yapmamak için bu görevinden de istifa eder. (14 Haziran 1328) E
onun, memuriyetlerden sonra cemiyetlerden de çekildiğini gösteren
istifadır.

Sonuç

Tevfik Fikret'in hayatına ve kişiliğine, önyargılardan uzak bir gözle
bakıldığında, bütün çalışmaları ile eğitimin tam merkezinde bulunduğ
görülmektedir. Edebiyat ve eğitim konusunda - farklı disiplinler
ilgilendirdiğinden olsa gerek - edebî şahsiyetlerin eğitime hizmetleri ile ilgili
araştırma ve değerlendirmelerin azlığı zaten dikkat çekmektedir. Fakat
eğitimci yönü ile ilgili en fazla ele alınan bir sanatçı olarak Fikret, bu yönde
şanslıdır. Buna rağmen eğitim yöneticiliği esnasındaki istifalarından dolayı
bir bahsedilip geçilmiştir. İstifalara biraz daha yakından bakmayı
çalıştığımız bu yazımızda ortaya çıkan en önemli sonuç; Fikret'in bütün
hayatına yansıyan mizacının belki de en fazla bu istifalarda tezahür ettiğ
gerçeğidir...

Hayat, çevre ve yönetimle iç içe sürdürülen eğitim faaliyetleri
Fikret'in tertibe, düzene ve tavizsiz yaklaşımlara dayanan şair mizacı
bassas yapısı ile pek uyumlanmamıştır. Fakat buna rağmen, istifalarının altında
yatan gerçek sebep, onun en küçük bir sebepten dolayı bile küsmeye eğilimli
yapısından ziyade, memleketin genel durumundaki kötü gidişin eğitim
işlerine de yansımış olması ve bunun yanında Fikret'in eğitimde kaliteyi
verdiği olağanüstü önem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle herkesten
zorlandığı para ile ilgili konularda, onun hiç eğilip bükülmediğini görüyoruz.
Onun takdir edilmeye değer bir başka davranışı da özellikle eğitim işlerinde
"idare-i maslahatı" asla kabul etmemesidir. Kısacası Fikret'in bütün
istifaları, şahsi menfaat ve çıkar duygularından uzak, eğitim hizmetlerini
sürdürme hususunda karşısına çıkan veya çıkartılan engellerden dolayı
gerçekleşmiş istifalardır.

²⁶ a.g.e. s.159

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Kenan, Tevfik Fikret, Ankara 1947
KAPLAN, Mehmet, İslâm Ansiklopedisi, Tevfik Fikret maddesi
KAPLAN, Mehmet, Tevfik Fikret - Devir Şahsiyet Es. Dergâh
Yayınları, Dördüncü Baskı Ekim 1995, s.76
KAVCAR, Cahit, Tevfik "Fikret'in Eğitimciliği ve Yeni Mektep"
A.U. Eğitim Fakültesi Dergisi 1972, C.5, Sayı 3-4
_____, II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim (1908
- 1923), A.U. Eğitim Fakültesi yayını, Ankara 1974
KERAMET, Salih Nigâr, İnkılâp Şairi Tevfik Fikret'in İstifaları,
İst.1943
OKAY Orhan, Sanat ve Edebiyat Yazıları, Dergâh Yayınları,
İst.1990
SATI, "Fikret'in İstifaları", Dergâh, nr.9, 20 Ağustos 1337 (1921),
s.130-133
_____, "Fikret'in İstifaları", Dergâh, nr.10, 5 Eylül 1337 (1921),
s.149-150
TANPINAR, Ahmet Hamdi, Tevfik Fikret - Hayatı Şahsiyeti Şiirleri
ve Eserlerinden Seçme Parçalar, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1937, s.5
Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, Tertib ve Telif Eden Fahri UZUN,
İnkılâp ve Aka. İstanbul 1973,
Tevfik Fikret, Yeni Mektep, İstanbul 1325
TOKGÖZ, Ahmet İhsan, Matbuât Hâtıralarım, 1930, C.1, s.104